

SAVOIR-VIVRE®

IMPERIAL

Creat cu pasiune și savoir-faire. Un volum Baroque Books & Arts®.

JEAN-CHRISTIAN PETITFILS
coordonator

VERSAILLES

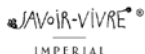
VISUL DE AUR AL FRANȚEI

traducere din limba franceză de
INES HRISTEA

AUTORI:

Jean-Claude Le Guillou • Gérard Sabatier
Jean-Paul Desprat • Alexandre Maral
Camille Pascal • Philippe Delorme • Hélène Delalex
Mathieu Da Vinha • Thierry Sarmant
Jean-Vincent Bacquart • Isabelle Aristide-Hastir
Antoine Boulant • Yves Carlier
Charles-Éloi Vial • Laurent Theis • Claire Bonnotte Khelil
Jean Sévillia • Fabien Oppermann

Colecție coordonată de Dana MOROIU

Sous la direction de Jean-Christian Petitfils
VERSAILLES. HISTOIRES, SECRETS ET MYSTÈRES
Copyright © Perrin, 2023

© Baroque Books & Arts®, 2025

Imaginile copertei: Golden Sun and Golden gates to Versailles, Versailles, France,
by fotomaster, Adobe Stock

Concepție grafică © Baroque Books & Arts®
Redactor: Denise Georgescu
Lector: Nicoleta Valentina Arsenie

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Versailles: visul de aur al Franței / Alexandre Maral, Antoine Boulant, Camille Pascal, ... ;
coord.: Jean-Christian Petitfils;

trad. din lb. franceză de Ines Hristea. - Baroque Books & Arts, 2025

Conține bibliografie

ISBN 978-630-6522-76-7

I. Maral, Alexandre

II. Maral, Alexandre

III. Boulant, Antoine

IV. Petitfils, Jean-Christian (coord.)

V. Hristea, Ines (trad.)

94

Tipărit la ARTPRINT S.A.

Niciun fragment din această lucrare și nicio componentă grafică nu pot fi reproduse
fără acordul scris al deținătorului de copyright, conform Legii Dreptului de Autor.

CUVÂNT-ÎNAINTE

de Jean-Christian Petitfils

O colină neospitalieră ce domina un peisaj ușor vălurit, cu câmpii sălbatice și pășuni, un conac abandonat, căzut în ruină – acela al seniorilor de Gondi –, o moară veche, ale cărei aripi negre scârțâiau mișcate de vânt; mai jos, câteva iazuri cu contururi incerte și niște ochiuri de apă stătută, ce reflectau capriciile cerului din Île-de-France; în spatele colinei, un pâlc de căsuțe sărăcăcioase; în sfârșit, în apropiere, o pădure deasă, cu copaci ale căror vârfuri agitate de vânt păreau să gonească nori; așa arăta domeniul seniorial de la Versailles și Val de Galie la începutul secolului al XVII-lea.

În această regiune destul de rece, sălbatică și bogată în vânat, Henric al IV-lea, apoi fiul lui, Ludovic al XIII-lea, mergeau la vânătoare, marea lor pasiune. În vara anului 1623, ca să nu se mai întoarcă seara la Luvru, al doilea dintre regii din dinastia Bourbonilor a hotărât să construiască o cabană fără pretenții – de fapt, un corp de clădire și două aripi în spatele acestuia – sau una piccola casa per ricreazione, după cum s-a exprimat ambasadorul venețian.

Această cabană de vânătoare, ce abia dacă era demnă de un mare senior, a fost reconstruită între 1631 și 1634 de

arhitectul Philibert Le Roy, dar nici acum nu a crescut prea mult în dimensiuni, în ciuda atenanselor mărite. Dincolo de zidurile din cărămidă și piatră se întindeau o terasă, un parapet și câteva straturi de plante verzi. O pompă acționată de un cal extrăgea apa din iazul cel mai apropiat, cel de la Clagny. Circa patruzeci de hectare de pământ, la care, de-a lungul anilor, prin cumpărare, s-au mai adăugat și alte terenuri: iată embrionul unui domeniu ce nu se putea numi regal. Monarhul, un bărbat solitar, cu gusturi simple, se retrăgea aici adesea, însoțit de câțiva apropiați. Doamnele de la Curte erau rareori invitate, iar atunci doar cu ocazia unor prânzuri în natură, dar plăcute. Totuși, o dată, acest „castel de cărți de joc“, cum l-a botezat Saint-Simon, a jucat un rol politic de cea mai mare importanță: aici, în seara zilei de luni, 11 noiembrie 1630, regele l-a primit, în mod discret, pe cardinalul Richelieu, care, în ajun, în Palais du Luxembourg, fusese dizgrațiat și teribil de umilit de regina-mamă, Maria de Medici – asta după ce mai fusese destituit și din toate funcțiile ocupate la Curte. Împotriva tuturor așteptărilor, la Versailles, în timp ce micul domeniu de pe colina măturată de vânt era învăluit într-o mantie de gheață și tenebre, Ludovic al XIII-lea l-a asigurat pe Richelieu că se bucura de deplina lui încredere, după care monarhul l-a reconfirmat în funcția de principal ministru. Aceasta a fost așa-numita *Journée des Dupes*, când membrii Curții s-au grăbit s-o felicite pe irascibila văduvă a lui Henric al IV-lea pentru efemera sa victorie – felicitări în zadar.

Palatul a fost redescoperit de Ludovic al XIV-lea în 1651, când abia împlinise treisprezece ani. Era perioada Frondei, iar Ludovic n-a avut vreme să stea prea mult aici, dar a revenit de mai multe ori pe parcursul anilor ce au urmat. În mod ciudat, și el a fost sedus de aceste pământuri neospitaliere și, cum era un mare pasionat de clădiri grandioase, care iubea atât viața la țară, cât și compania

prietenilor, Ludovic a hotărât să înalțe aici un palat imens și luxos, o capodoperă a artei clasiciste.

Proiectul s-a realizat însă pe etape, în funcție de natura timpurilor. Pe 17 august 1661, pe domeniul său din Vaux-le-Vicomte, din apropiere de Melun, Nicolas Fouquet a dat o petrecere somptuoasă, la care au fost invitați regele și întreaga Curte. Bogatul administrator al Finanțelor era extrem de mândru pentru că, într-un timp foarte scurt, construisese acest domeniu „împodobit” cu grădini feerice, fără de asemănare, pline cu „covoare turcești”, fântâni, havuzuri, tufe dese, alei, statui și portocali în ghivece. Stârnind invidia regelui, acest divertisment vesperal a precipitat prăbușirea proprietarului: nouăsprezece zile mai târziu, Fouquet a fost arestat în Nantes, de celebrul d'Artagnan, sublocotenent în compania muschetarilor din garda regală. Cât despre echipa care crease toate acele splendori – arhitectul Louis Le Vau, pictorul Charles Le Brun și grădinarul André Le Nôtre –, ea s-a întors în serviciul suveranului, pentru ca, după scurtă vreme, s-o pornească spre Versailles, care la acel moment pentru poeții Curții încă mai rima cu broussailles¹.

Începând din 1661-1662, Ludovic al XIV-lea a amenajat palatul, a mai construit încă două aripi pentru birouri și grajduri și a dezvoltat generos grădinile. A mai achiziționat și alte terenuri, a extins parcul, a instalat o menajerie și o lăptărie. Cheltuielile erau deja considerabile, ceea ce-l scotea din minți pe ministrul Jean-Baptiste Colbert, care era însărcinat cu „punga” regatului. „Casa aceasta”, i-a scris el stăpânului, „e dedicată mai mult plăcerii și amuzamentului Majestății Voastre, nu gloriei Voastre (...). Ah! Ce păcat că monarhul cel mai măreț și mai virtuos – cu o virtute autentică, din care sunt croiți cei mai măreți

¹ Tufe sălbatice (n.tr.).

dintre prinți – trebuie să fie măsurat după dimensiunile Versailles-ului!“ Din fericire, Ludovic nu a ținut seama deloc de părerea acestui personaj morocănos.

De pe 7 până pe 14 mai 1664, la Versailles, în fața unei Curți reduse la șase sute de persoane, s-a derulat sărbătoarea Plaisirs de l'Île Enchantée, a cărei temă a fost inspirată de un episod din poemul epic Orlando Furioso al lui Ariosto. Spectacolele în aer liber au avut drept cadru grădinile, între viitorul Parterre de Latone și marele rondou, cu viitorul havuz al lui Apolo, unde au fost ridicate gigantice mașinării baroce și tot felul de elemente arhitecturale din plante verzi și din carton. Iată pretextul pentru o serie de balet ecvestre, cu muzici triumfale în care izbucneau trompete și timpane: pe scurt, adevărate feerii. Molière și Lully s-au întrecut pe ei înșiși cu baleturile și reprezentațiile teatrale puse în scenă cu această ocazie.

Magnifica sărbătoare din luna mai, agrementată cu festinuri, curse de inele și loterii, a pus însă în evidență inconvenientul major al locului: dimensiunile prea reduse. Marii seniori i s-au plâns regelui că, așa cum scria și Madame de Sévigné, n-au avut „decât un soi de bortă în care să se adăpostască“.

Din 1664 și până în 1668 s-a mers înainte cu amenajarea grădinilor: sculpturi, flori, plante verzi. Ludovic își dorea fântâni arteziene, ca la Vaux, dar mai frumoase. Le Nôtre a început și săpăturile pentru Grand Canal. Iar Curtea, care, în mod normal, rezida la Saint-Germain-en-Laye, a fost din nou chemată să admire locuința de care suveranul era înamorat: locuința, dar, mai ales, grădinile. Această sărbătoare memorabilă a avut loc pe 18 iulie 1668, la două zile după semnarea, cu regele Spaniei, a Păcii de la Aix-la-Chapelle. Scopul ei a fost acela de a „compensa“, după cum a admis galantul monarh, ratarea carnavalului, ratare pricinuită de campania din Franche-Comté. Încă o dată, inconfortabila dimensiune a clădirii a fost sesizată.

Prin urmare, în luna octombrie a aceluiași an, Ludovic al XIV-lea a hotărât ca, folosindu-se de știința lui Ludovic Le Vau și a ginerelui acestuia, François d'Orbay, să îmbrace edificiul cu trei fațade ample, din piatră albă: acestea aveau să tripleze suprafața locuibilă din partea dinspre grădini, fără să afecteze însă palatul din cărămidă și piatră al tatălui său, al cărui decor îi era atât de familiar.

La finele anului 1673, Ludovic a luat în posesie locuința renovată și mărită și, mai ales, somptuosul său apartament privat, care își avea pandantul în apartamentul reginei. Fiecare dintre cele șapte încăperi înșiruite, inspirate de Sale degli Pianeti, din Palatul Pitti, era dedicată unei divinități mitologice. Temele dominante erau Olimpul și eroii Antichității. Apartamentul era conceput pentru a pune în lumină calitățile regelui, reușitele și virtuțile guvernării sale: dragostea, vânătoria și negoțul, victoria, artele și științele, gloria, justiția, economia... Camera suveranului era tapisată cu brocard din aur și argint, numit „Brocart des Amours”. Un extraordinar mobilier din argint (azi dispărut) venea să sublimeze splendoarea.

Decorul era perfect. Grandoarea se revela atât în palat, cât și în grădini. Satul Versailles s-a transformat astfel într-o așezare unde curtezanele, încurajate de rege, s-au grăbit să-și construiască, la rândul lor, câte un palat mai mititel. Festivitățile din vara anului 1674, derulate pe parcursul mai multor zile, au prefigurat noul statut al locului, oferind imaginea ebluisantă a unei arhitecturi de vis și sărbătoare.

Dar Versailles-ul avea să devină chiar mai mult de-atât: instrument al grandorii, manifestarea absolutismului și centrul puterii monarhice. Pentru asta însă, trebuia să adăpostească atât Curtea, cât și guvernul. Decizia a fost luată în 1677. În ochii Istoriei, Ludovic voia să fie mai curând fondatorul, nu moștenitorul, voia să se servească de artele frumoase ca să-și pună propria amprentă asupra pietrei,

în vreme ce tunurile lui monumentale, din bronz, remode-lau granițele încă nedefinite ale regatului crinului.

Astfel, după Pacea de la Nimègue (1678-1679), agreabilul și somptuosul palat rural, acolo unde, în mod normal, doar elita societății franceze era invitată, s-a transformat încetul cu încetul în miticul „palat al soarelui”, despre care poetul latin Ovidiu a vorbit în *Metamorfoze*.

Pentru ca marele Delfin și prinții și prințesele de sânge să se mute în niște apartamente demne de statutul lor, în 1678 monarhul a cerut construirea unei aripi noi, L'Aile du Midi. La scurt timp, Jules Hardouin-Mansart, care preluase lucrările de la Le Vau și d'Orbay, a pornit să acopere terasa centrală à l'italienne, care, pe partea dinspre grădini, separa apartamentul regelui de acela al reginei. A rezultat o galerie lungă și prestigioasă, flancată de două anticamere: La Grande Galerie (Galerie des Glaces), Le Salon de la Paix și Le Salon de la Guerre. În sfârșit, pe 6 mai 1682, Ludovic al XIV-lea s-a instalat definitiv la Versailles.

În același timp, având în minte un țel eminamente politic, suveranul decis ca nobilimea cea mai activă să se mute și ea la Versailles: astfel, găzduind-o și distrând-o, putea s-o atragă de partea sa, dar și s-o supravegheze îndeaproape. Iată motivul pentru care, din 1682 și până în 1684, Ludovic a pus să se construiască Le Grand Commun și cele două Ailes des Ministres. La final, întrucât L'Aile du Midi dezechilibra ansamblul, în partea dinspre grădini, Ludovic nu a ezitat ca, între 1685 și 1689, să dezvolte o construcție simetrică, L'Aile du Nord, care a imprimat tușa de monumentalitate definitivă acestui edificiu fenomenal din piatră. Astfel, guvernul și Curtea erau acum concentrate într-un singur loc și, pentru întâia dată, într-o zonă rurală.

Pe tot parcursul domniei lui Ludovic al XIV-lea, palatul s-a aflat într-o stare de perpetuu șantier, fiind permanent

populat de o mulțime de nevoiași și de muncitori turbulenți. Regele era nerăbdător. După părerea sa, lucrările nu înaintau suficient de rapid și, întrucât era un perfecționist, adesea se întâmpla să solicite dărâmarea și refacerea lucrărilor care nu-i erau pe plac. Pentru terasament, construirea noilor rezervoare, săpăturile pentru luciurile de apă și pentru orangerie, Ludovic a hotărât să apeleze la armată. În 1684 La Grande Galerie era încă acoperită cu schelele pe care se aflau cocoțați Charles Le Brun și echipa sa, cu toții lucrând la plafon. Ultima capelă, capodopera lui Jules Hardouin-Mansart și a lui Robert de Cotte, a fost consacrată în 1710. Iar Opera a fost construită abia sub Ludovic al XV-lea. Însă rezultatul era deja clar: palatul avea să servească drept reședință pentru doi dintre succesorii regelui și avea să supraviețuiască Revoluției.

Vis prodigios din piatră, aur, plante verzi, apă și lumină, domeniu fermecat al armoniei și maiestuozității, Versailles-ul a fost conceput pentru a etala în fața lumii gloria nemuritoare a monarhiei franceze. În mod paradoxal, acest loc ce sclipește prin mii de licăriri, asemenea reflectărilor terestre ale Olimpului și ale imaginarului apolinic, e și un tărâm secret, învăluit în legendă, scăldat în umbre și mistere, cu vieți ascunse, intrigi de nepătruns, conciliabule de nemărturisit, șoapte înăbușite pe coridoare, freamăte de mătăsuri pe terase, la căderea nopții, și rendez-vous-uri insolite cu Istoria.

Alături de momentele de glorie ale palatului, tocmai acest aspect mai puțin cunoscut, această viață din spatele cortinei, această căutare a sensului obscur ori enigmatic al unei capodopere arhitecturale este ceea ce lucrarea de față – o coproducție între Éditions Perrin, palatul Versailles și *Le Figaro* – își propune să descifreze și să prezinte, pe parcursul a douăzeci și unu de capitole scrise de cei mai buni specialiști.

1. ALEGEREA VERSAILLES-ULUI

Ca licențiat în Arte Frumoase și Arte Decorative și ca persoana care a îmborsărit sensibil cunoștințele despre istoria palatului, Jean-Claude Le Guillou a fost omul potrivit pentru a ne face să înțelegem de ce Ludovic al XIV-lea, sedus în tinerețe de elegantul edificiu din cărămidă al tatălui său, a dezvoltat o pasiune din ce în ce mai ardentă pentru acest loc, a inițiat primele lucrări, apoi, lăsându-se antrenat de transformările neîncetate și în ciuda reticențelor manifestate de anturajul său, nu a mai renunțat nici o secundă să tot extindă și să-și înfrumusețeze palatul.

2. SIMBOLISTICA VERSAILLES-ULUI

Gérard Sabatier, profesor emerit la mai multe universități, mare specialist în istorie culturală și reprezentări, s-a aplecat cu finețe și erudiție asupra complexe probleme a unei lecturi simbolice a grandioasei opere a lui Ludovic al XIV-lea, punând accentul pe formulările succesive ori cu ramificații împletite – imaginarul apolinic, tematica solară, narativul mitologic colorat cu un conținut realist și războinic – și avertizându-ne asupra excesului de interpretări alegorizante sau inițiatice ale anumitor autori, adesea deconectate de la realitățile istorice.

3. VERSAILLES, PALATUL AMORURILOR REGALE

În mod cert, există o relație esențială, cvasi-existențială, între Versailles și amorurile regale, asta încă din vremea micului palat unde Ludovic al XIV-lea o primea, în secret, în 1663, pe tânăra lui metresă Louise de La Vallière, și până la madame du Barry, cea din urmă favorită a lui

Ludovic al XV-lea, fără să le uităm pe madame de Montespan, mademoiselle de Fontanges, madame de Maintenon, din vremea lui Ludovic al XIV-lea, și nici pe surorile de Nesle – între ele aflându-se și flamboaianta ducesă de Châteauroux –, iar apoi pe Jeanne-Antoinette Poisson, înnobilită marchiză de Pompadour de următorul rege. Toate aceste relații au născut nenumărate intrigi, anecdote pitorești și savuroase, dar și schimbări de apartamente, în funcție de importanța mai mică sau mai mare a amantei regale. Iată ce ni se arată în acest capitol, bine documentat de Jean-Paul Desprat, doctor în drept, autorul a circa treizeci de romane, eseuri, biografii istorice din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, printre care și o lucrare dedicată doamnei de Maintenon.

4. MARIAJUL SECRET AL LUI LUDOVIC AL XIV-LEA

Dintre marile mistere ale Versailles-ului, acela al mariajului secret al lui Ludovic al XIV-lea cu văduva Scarron, devenită marchiză de Maintenon, a făcut să curgă multă cerneală și a suscitât numeroase controverse. Dar cum s-au petrecut lucrurile în realitate? Curator la Muzeul Național al Palatelor Versailles și Trianon, director al Centrului de Cercetare al palatului, Alexandre Maral, căruia îi datorăm cea mai recentă biografie a doamnei de Maintenon, ne-a oferit aici soluția cea mai apropiată de realitate – asta după ce a cântărit toate argumentele.

5. SECRETELE DIN PARC AUX CERFS

Ajuns în jurul vârstei de cincizeci de ani, Ludovic al XV-lea n-a mai întreținut raporturi intime cu marchiza

de Pompadour, dar s-a trezit muncit de demonul furios al infidelității. Ca atare a pornit în căutarea unor aventuri rapide și facile. Sub înalta supraveghere a Doamnei de Pompadour și cu concursul activ al lui Lebel, primul valet de cameră al regelui, a fost constituită o rețea de gonaci. Așa s-a ajuns la povestea, deloc strălucitoare, din Parc de Cerfs, această zonă de pe domeniul Versailles-ului, aflată la est de Eau des Suisses, acolo unde, într-o clădire elegantă, a defilat un întreg lot de tinere Venus din lumea demimondă, majoritatea dintre ele deja angajate în „sistemul” de aventuri galante, altele, pe cale să ajungă acolo, pentru a-l „servi” pe Majestatea Sa. Profesor de istorie, consilier de Stat, vechi colaborator al președintelui Sarkozy la Palatul Élysée și al lui Jean Castex, la Matignon, eseist și romancier de succes, dar și un mare connoisseur al Versailles-ului lui Ludovic al XV-lea, Camille Pascal a analizat această sulfuroasă și misterioasă „întreprindere”, dincolo de mituri și fantasme.

6. POTCOVARUL ȘI FANTOMA

Printre zecile de mii de persoane care au frecventat Curtea de la Versailles, au existat și unii indivizi ciudați, uneori marginali, care s-au remarcat, suscitând curiozitate, interes ori emoție. Philippe Delorme, istoric, jurnalist, director de reviste, autorul a mai bine de patruzeci de lucrări despre dinastiile suverane și diferite destine de excepție, ne-a prezentat trei astfel de exemple: François Michel, potcovar din Salon-de-Provence, care a pretins că deținea un secret pe care nu putea să i-l împărtășească decât lui Ludovic al XIV-lea în persoană; Jean Boudin¹,

¹ În limba franceză, *boudin* înseamnă „cârnat” (n.tr.).

primul doctor al marelui Delfin („Cârnat și la trup, și cu numele“, după cum s-a exprimat cu răutate Saint-Simon), pasionat de alchimie, care a „patronat“ cel puțin doi căutători de aur, convinși că puteau să repună pe linia de plutire finanțele regatului; și empiricul Brun sau Lebrun, plecat din Marsilia și ajuns până la patul regelui muribund, ca să-i dăruiască acestuia un elixir pretins miraculos.

7. COMLOTURI, INTRIGI POLITICE ȘI CONCILIABULE LA VERSAILLES

Din 1682 înainte, dacă Ludovic al XIV-lea a ținut să concentreze Curtea la Versailles, să facă din acest loc teatrul puterii și al guvernării regatului, asta s-a întâmplat deoarece suveranul se temea de intrigile înaltei aristocrații, de tropismele ei complotiste și de sejururile ei prelungite prin palatele din provincie, unde această elită reușea să scape de sub supravegherea sa. Totuși, după cum am arătat în acest capitol, Ludovic al XIV-lea n-a raportat un succes deplin. La finalul domniei, în perspectiva succesiunii, comploturile, intrigile politice și conciliabulele erau în floare. Sub următorii doi suverani, focul reacției aristocratice s-a răspândit năvalnic, până la deznodământul cunoscut.

8. AFACEREA COLIERULUI

Arestarea, pe 15 august 1785, în Galerie des Glaces, a cardinalului Louis de Rohan, prinț al Sfântului Imperiu, mare capelan al Franței și episcop de Strasbourg, urmată de încarcerarea în Bastilia și de procesul desfășurat în fața parlamentului din Paris, a declanșat celebra Afacere a Colierului, ale cărei consecințe politice, pentru monarhia franceză, aveau să fie de o extremă gravitate, ajungând să

se numere printre cauzele Revoluției. În afacere au fost implicate mai multe persoane: madame de la Motte și magicianul Cagliostro, în vreme ce regina Maria Antoaneta a fost, din păcate, compromisă. Iată afacerea judiciară pe care m-am străduit s-o reconstitui în acest capitol.

9. ÎN SPATELE CORTINEI. „MAȘINĂRIA“ VERSAILLES-ULUI

În perioada Vechiului Regim, Versailles-ul a fost un soi de teatru: suita de apartamente mărețe reprezenta scena pe care se desfășura spectacolul Curții. Restul, apartamentele de mai mici dimensiuni, cu camerele lor somptu-oase și rafinate, nenumăratele cabinete, spațiile private ale regelui ori ale reginei, pasajele, coridoarele, mezaninurile inferioare și superioare, scările ascunse, toate acestea alcătuiau culisele în care funcționa „mașinăria“.

În calitatea sa de conservator al patrimoniului „Mobilier și obiecte de artă“ de la Muzeul Național al palatelor Versailles și Trianon, însărcinată în special cu apartamentul Mariei Antoaneta, Hélène Delalex a fost cea mai în măsură să ne călăuzească în descoperirea acestui „univers paralel“, obscur și secret, și să ne arate cum preponderența din ce în ce mai marcată a spațiilor private, în detrimentul celor publice, la Curtea din secolul al XVIII-lea, a amenințat echilibrul fragil al societății de la Curte.

10. TULBURĂRILE DE LA CURTE

Mathieu Da Vinha, director științific la Centrul de Cercetare al palatului și doctor în istorie, cu o teză pe tema *Valeții de cameră ai lui Ludovic al XIV-lea*, a explorat în acest capitol fața întunecată a Curții de la Versailles. Acest palat,

spațiu de înalt rafinament, de reprezentare culturală și artistică, a fost și un spațiu al tulburărilor de ordin material: furturi de bijuterii, de argintărie ori de porțelanuri de Sèvres... La care s-au adăugat și tulburări criminale – due-luri, morți misterioase (cadavre pescuite din iazurile dim-prejur) –, dar și unele din sfera moravurilor – pasiuni excesive pentru diferite jocuri, beții, violuri, „vicii italiene” (practica sodomiei), banalizarea adulterului... Iar în aceste tulburări au fost implicate toate păturile sociale.

11. VERSAILLES-UL ȘI DIPLOMAȚIA SECRETĂ

Alături de diplomația oficială, de audiențele acordate ambasadorilor și de recepții, la Versailles a existat și o diplomație secretă sau discretă, care a fost întotdeauna preferată de regii Franței. Thierry Sarmant, arhivist paleograf, doctor al Universității Paris Panthéon-Sorbonne și conservator la Arhivele Naționale, ne-a ajutat în acest capitol să descoperim tainele acestei lumi secrete, birourile, funcționarii, agenții, spionii, fără a omite nici tribulațiile diplomației paralele, printre care figurează, desigur, ceea ce, sub Ludovic al XV-lea, a primit denumirea „Secretul regelui”, dar despre care nu s-a aflat decât un secol mai târziu, în 1866.

12. FRANCMASONERIA, REGELE ȘI VERSAILLES-UL

Și azi mai există încă multe întrebări și mistere legate de francmasoneria din perioada Vechiului Regim, în particular legate de intimitatea Curții. Francmasoneria, născută în Anglia, a apărut în Franța datorită influenței Stuarzilor care au emigrat la începutul secolului al XVIII-lea și s-a dezvoltat datorită acțiunilor a doi mari maestri, ambii prinți

de sânge, Louis de Bourbon-Condé, conte de Clermont, apoi Louis-Philippe d'Orléans, viitorul Philippe Égalité, acesta aflându-se în funcția de conducere în 1773, la momentul când Marea Lojă s-a transformat în Marele Orient al Franței. Dar ce influență a exercitat realmente francmasoneria și cine dintre cei de la Curte au devenit membri? Ludovic al XV-lea, Ludovic al XVI-lea, contele d'Artois, viitorul Carol al X-lea? Majoritatea membrilor făceau parte din aristocrație? Ancheta, pe acest subiect, a fost condusă de Jean-Vincent Bacquart, editor, istoric, doctorand și specialist în acest domeniu.

13. MARIA ANTOANETA ȘI FERSEN

Natura relațiilor dintre regina Maria Antoaneta și contele suedez Axel de Fersen, înalt, frumos, elegant, cu alură marmoreană, a rămas un mister. Au fost prieteni sau amaniți? Circa șaizeci dintre scrisorile lor secrete, codate și ascunse în diverse locuri, au supraviețuit și se găsesc la Arhivele Naționale. De acest subiect s-a ocupat Isabelle Aristide-Hastir, expert în titluri nobiliare, conservator de patrimoniu în cadrul Arhivelor Naționale, cea care a supervizat recentul proces de decriptare din proiectul REX, proiect ce a reunit forțele Arhivei Naționale și cele ale Centrului de Cercetare asupra Conservării din subordinea Muzeului Național de Istorie Naturală.

14. OCTOMBRIE ROȘU

Ca doctor în istorie și autor al mai multor lucrări consacrate Revoluției, Antoine Boulant a descris în acest minufios și emoționant capitol, dincolo de mituri și legende, traumatizantele zile de 5 și 6 octombrie 1789: în prima

seară, la Versailles a descins o mulțime alcătuită din câteva mii de femei din popor și de răsculați înarmați cu securi, seceri, topoare, târnăcoape și puști; apoi, în dimineața următoare, palatul a fost luat cu asalt. Cum clădirea a fost prost apărată de soldații marchizului de La Fayette, ea a devenit scena unui masacu: mulțimea a cerut executarea Mariei Antoaneta și retragerea resemnată a regelui, care a fost forțat să se întoarcă în Paris.

15. VERSAILLES-UL ÎN TIMPUL REVOLUȚIEI

„Încercați să-mi păstrați bietul Versailles“, i-a spus regele contelui de Gouvernet, pe 6 octombrie 1789, când și-a părăsit domeniul. E adevărat că palatul n-a fost distrus, după arestarea familiei regale în Varennes, în schimb a fost pus sub sechestru. Atunci au început jafurile și furturile. Busturile din La Cour de Marbre au fost luate, unele opere calificate drept simboluri ale „feudalității“ au ajuns pe piață, fiind înstrăinate în cadrul așa-numitelor „vânzări revoluționare“, cu intenția ca palatul să fie transformat într-o instituție de educație națională ori în muzeu. În ceea ce privește grădinile, ele au fost devastate, apoi preschimbate în grădini de legume. Yves Carlier, conservator general de patrimoniu și director-adjunct al Palatului, ne-a revelat în detaliu nefericirile îndurate de locuința regilor, în perioada Revoluției.

16. NAPOLEON ȘI VERSAILLES-UL

Privind Versailles-ul de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, când palatul era în cea mai mare măsură abandonat, se pare că Napoleon, un copil al Revoluției, a avut sentimente împărțite, după cum ne-a demonstrat în acest capitol

Charles-Éloi Vial, expert în titluri nobiliare, doctor în istorie și conservator la Biblioteca Națională a Franței. Indiscutabil sedus de palat, Napoleon a ordonat ca acesta să fie din nou mobilat, a cumpărat la loc parcelele din parc care între timp fuseseră vândute și a umplut din nou cu apă Le Grand Canal. Totuși a ezitat să refacă toate fațadele ce dădeau spre oraș, în stilul neoclasic al Pavilionului Gabriel, finalmente (și din fericire), din lipsă de bani, abandonând acest proiect. Napoleon s-a preocupat în mod deosebit de amenajarea Micului și Marelui Trianon, mobilându-le pe ambele pentru sine și pentru împărăteasa lui, Marie-Louise. Cel din urmă sejur al lui Napoleon la Versailles s-a petrecut în martie 1813, la scurt timp după revenirea din campania din Rusia.

17. NAȚIONALIZAREA VERSAILLES-ULUI, OPERA LUI LUDOVIC-FILIP

Printre domeniile atribuite noului rege al francezilor, prin legea din 2 martie 1832, în mod natural s-a aflat și Versailles-ul. Însă prințul nu păstrase, din perioada tinereții, amintiri prea plăcute legate de acest palat. Și-atunci, ce să facă? Lui Ludovic-Filip i-a venit ideea să instaleze aici un vast muzeu dedicat „Tuturor gloriilor Franței”. Aceasta era perioada în care disciplina istoriei se afla în plin avânt, fiind legată de conceptul de națiune. Laurent Theis, normalist, istoric, editor și critic, autorul, în mod special, al unei remarcabile biografii a lui François Guizot, ne-a relatat această aventură ce avea să salveze Versailles-ul de la ruină și abandon.

18. FANTOMELE COMUNEI

Claire Bonnotte Khelil, doctor în istoria artei de la Universitatea Paris-Nanterre, licențiată a cursurilor superioare

ale École du Louvre, colaborator științific la palatul Versailles, a abordat în acest capitol perioada tragică și frământată pe care domeniul a traversat-o în timpul Războiului din 1870, al Comunei din Paris și al începutului celei de-a Treia Republici: ocupația prusacă, proclamarea Imperiului German pe 18 ianuarie 1871, instalarea în palat a deputaților, senatorilor și miniștrilor, încarcerarea în Orangerie a mii de comunarzi, consiliile de război ținute în La Grande Écurie, procesul Bazaine de la Marele Trianon. O povară grea pe memoria Versailles-ului!

19. TRATATELE DE LA VERSAILLES

Jean Sévillia, eseist și bine-cunoscut istoric, cronicar la *Figaro Magazine* și membru al consiliului științific al publicației *Figaro Histoire*, a scos în relief, în acest capitol, importanța Versailles-ului ca loc în care s-au semnat zeci de tratate dintre cele mai importante, începând cu primul, așa-numitul „Tratat de Jouy”, semnat în 1756, prin care s-a concretizat revoluția diplomatică și acordul dintre Ludovic al XV-lea și Maria-Tereza a Austriei, și încheind cu ultimul, cel din 1919, prin care s-a pus capăt Primului Război Mondial, trecând prin tratatul din 1783, prin care a fost recunoscută independența Americii, și prin cel preliminar, din 1871, ulterior înfrângerii umilitoare a lui Napoleon al III-lea.

20. REPUBLICA LUI DE GAULLE ȘI PIESELE DE MOBILIER REGAL

Se știe că, începând din 1871, Versailles-ul a găzduit sedințele extraordinare ale Parlamentului și a fost întrebuințat pentru primirea, cu pompă, a șefilor de stat străini.

În anii '60 ai secolului XX, Charles de Gaulle a conceput un proiect și mai ambițios, ce a constat în amenajarea aripii sudice a Marelui Trianon, capodopera lui Hardouin-Mansart, pentru oaspeții de seamă, și a aripii nordice, pentru recepții. Și și-a dorit chiar să instaleze la Versailles și președinția Republicii. Nimeni altcineva în afara lui Fabien Oppermann, fost elev la École des Chartes și la Institut du Patrimoine, specialist în domeniul Versailles în epoca modernă, n-ar fi fost mai potrivit să ne povestească detaliile acestei aventuri.

21. FANTOMELE TRIANONULUI

Oare domeniul pe care se găsesc Versailles-ul și Trianonul este bântuit? Cartea aceasta, dedicată aspectelor celor mai secrete și misterioase, trebuia neapărat să abordeze subiectul. Printre relatările cele mai bizare, dar și mai bine documentate, se găsesc cele oferite de două profesoare universitare englezoaice, Annie Moberly și Eleanor Jourdain, care au dat asigurări că, în august 1901, subit, au fost proiectate într-un univers paralel și că au trăit fenomenul „bântuirii” în grădina Micului Trianon. Confruntând curioasele lor relatări cu datele istorice, am încercat să analizez situația ținându-mă cât mai aproape de mărturiile lor: iată o afacere ciudată, despre care se mai vorbește încă, la peste un secol distanță.

*

Cât de mult s-a progresat în șaiszeci de ani! Grație subvențiilor acordate de Ministerul Culturii și eforturilor conducerii instituției numite L'Établissement Public du Chateau, du Musée et du Domaine National de Versailles, fondată în 1995, ample lucrări de renovare au fost întreprinse

în grădini și la nivelul fațadelor, astfel încât acest ansamblu arhitectural inimitabil să-și redobândească strălucirea. Datorită acțiunii conservatorilor, dar și mecenatului și eforturilor neobosite ale Société des Amis de Versailles, piese de mobilier, tablouri, opere de artă de toate felurile au fost reintegrate în palat, în număr mare. Din fericire, azi suntem departe de Versailles-ul trist și deprimat cunoscut de remarcabilul și proluxul Pierre de Nolhac, conservator între anii 1892 și 1919!

La rândul lor, cercetările istorice au făcut progrese substanțiale, în special datorită Centre de Recherche du Château de Versailles, care a fost creat în 2004 și însărcinat să studieze situl ca loc al puterii și al civilizației curtențești, împreună cu Arhivele Departamentale din Yvelines, cu Biblioteca Municipală din Versailles, cu Centrul de Muzică Barocă din Versailles, cu Școala Națională de Peisagistică din Versailles și cu Academia Spectacolului Ecvestru. Reviste de înaltă calitate, precum *Versalia. Revue de la Société des Amis de Versailles* ori *Le Château de Versailles*, destinate unui public mai larg, au făcut cunoscute cele mai recente descoperiri. Astfel, în mod progresiv, umbrele s-au risipit, misterele s-au estompat, secretele s-au revelat, asemenea luminii blânde din zorii zilei, ce izbucnește din ceața parcului și dezvăluie finețea arhitecturală și frumusețea amuțitoare a acestui grandios și magnetic „palat fermeat”, dedicat, pe bună dreptate, „Tuturor gloriilor Franței”.

CUPRINS

Cuvânt-înainte de Jean-Christian Petitfils.....	5
1. Alegerea Versailles-ului de Jean-Claude Le Guillou.....	25
2. Simbolistica Versailles-ului de Gérard Sabatier.....	43
3. Versailles, palatul amorurilor regale de Jean-Paul Desprat.....	64
4. Mariajul secret al lui Ludovic al XIV-lea de Alexandre Maral.....	81
5. Secretele din Parc aux Cerfs de Camille Pascal.....	91
6. Potcovarul și fantoma de Philippe Delorme.....	107
7. Comploturi, intrigi politice și conciliabule la Versailles de Jean-Christian Petitfils.....	123
8. Afacerea Colierului de Jean-Christian Petitfils.....	138

9. În spatele cortinei. „Mașinăria” Versailles-ului de Hélène Delalex.....	153
10. „Tulburările” de la Curte de Mathieu Da Vinha.....	173
11. Versailles-ul și diplomația lui secretă de Thierry Sarmant	190
12. Francmasoneria, regele și Versailles-ul de Jean-Vincent Bacquart	204
13. Maria Antoaneta și Fersen de Isabelle Aristide-Hastir	214
14. Octombrie roșu de Antoine Boulant	227
15. Versailles-ul în timpul Revoluției de Yves Carlier.....	235
16. Napoleon și Versailles-ul de Charles-Éloi Vial.....	245
17. Naționalizarea Versailles-ului, opera lui Ludovic-Filip de Laurent Theis.....	255
18. Fantomele Comunei de Claire Bonnotte Khelil	271
19. Tratatetele de la Versailles de Jean Sévillia	281
20. Republica lui de Gaulle și piesele de mobilier regal de Fabien Oppermann	295
21. Fantomele Trianon-ului de Jean-Christian Petitfils.....	311
Note biografice.....	325

WITH LOVE,
BAROQUE

Artă și arhitectură somptuoasă, istorie socială, politică, militară, culturală, religioasă și artistică, mit și legendă, istorie și poveste, îngeri și sfinți, palate, biserici, grădini, împărați și împărătese, zarafi, diplomați, clarvăzători și eunuci, uluire și invidie, comerț, monede și taxe, fortificații și apeducte, războaie, uneltiri, victorii, înfrângeri și protecție divină.

Savoir-vivre Imperial, între Orient și Occident, colecția spiritului absolut, a miracolelor, a grandorii și a desăvârșirii, într-o realitate vibrantă, cosmopolită și dinamică.